

Falukép a múltból két tételben

(2. rész)

Második tétel: 1945–53

Naturalista festő ecsetje kéne mindazt képekben ábrázolni, amit falumból az 1944. december 6. utáni napokban, hetekben, hónapokban, sőt években viszontlátok. A pince sötétjéből-félhomályából előmerészkedve, békésebb életlehetőségeket várva és remélve, többed magunkkal Nagytályára indulunk. A front még mindig valahol Almárvölgy és Szarvaskő között vesztegel, olykor egy-egy német ágyúlövedék vagy aknagránát a falu északi részén csapódik be. Egert bombatalálat is éri. Még mindig a front közelében vagyunk – célszerű hát menekülni. Veszélyérzetünket a felszabadító szovjet hadsereg egyre brutálisabb garázdálkodása, a nőkkel szembeni erőszakoskodása hatványozza. Elindulásunk után, óvóhelyüinktől alig két-háromszáz méterre máris a háborús rombolás nem éppen szívderítő látványával szembesülünk. Az egykori Szarvaskő–Felsőtárkány útelágazás helyén hatalmas kráter állja utunkat, mélysége nyolc-tíz méter lehet. A kráter mellett három romba dőlt lakóház s a „tetejetlen csárda” romjai. Ez a rombolás még a németek bűne. Az útkereszteződést aláaknázták, s visszavonulásukkor felrobbantották. A krátert a kerteken át megkerülve a „flaszteron” folytatjuk utunkat az Eger határában lévő Rakodóig, ahol újabb akadály állja utunkat: az Eger patakon átívelő híd romjai. Sokkoló látvány ez is, még inkább a vízparton búzló lótetem – kóbor kutyák marcangolják. A felrobbantott hidat elhagyva utunk már akadálytalan, főleg hogy a közutat elkerülve, a vasút mentén gyalogolunk Nagytályáig. Ez sem veszélytelen: a vasúttal párhuzamos közúton román katonai egységek vonulnak, olykor egy-egy lövés is eldördül – szerencsére nem mi vagyunk a célpont. A faluba megérkezve mi hárman az uradalmi központban, az intéző irodájában kapunk szállást. A távolabbi gazdasági épületek, istállók üresek. Az uradalmi cselédségnek nyoma sincs. A vörös fenyők övezte intézői lakban nyugodtan telnek napjaink, karácsony közeledvén még fenyőfát is szerzek, rajta a dísz: fehér papírba csomagolt kockacukor darabok.

LŐKÖS ISTVÁN (1933) irodalomtörténész, szlavista, nyugalmazott egyetemi tanár, Krleža-kutató.

Az ünnep utáni napokban román repülőgép hajt végre kényszerleszállást a falu határában. A gép darabokra törik, a pilóta életben marad, saját lábán megy a község házára segítséget kérni. Táplálkozásunk szegényes, a magunkkal hozott szalonnat, kevés kolbászt, kenyeret osztjuk be. Egy-két esetben ismerős családoknál – pénzért – főtt ételt kaphatunk. Emitt füstölt húslevest, amott tejfölös, túrós tésztát pirított szalonna kockákkal. Aztán, élelmünk is, türelmünk is fogytán – egy nap döntünk: haza kell menni. Január első napjai valamelyikén indulunk útnak. Most már mellőzzük a vasúti síneket, az országúton gyalogolunk Andornakon, Kistályán, Egeren át a falunkig. Borongós, hűvös alkonyatban érkezünk haza. A felrobbantott útkereszteződésben a kráter mára a szomszédos, összedőlő házak romjait is elnyelte, a látvány így is elszomorít. A toronyban megszólalnak a harangok: fiatal falubeli legénynek szólnak. Kovács Károly a halott, a Cigléd alatti pincék egyike előtt érte szilánk. Orosz aknavetőből jött a lövedék. A falut a németek már néhány napja elhagyták. A becsapódás helye már a senki földje volt. Kovács Károlyon a gondos kórházi kezelés sem segített – vérmérgezés vitte el. Még nem tudjuk, szomszédunk egyetlen gyermeke is kórházban fekszik, az ő lábát német taposó akna szakította le. A szerencsétlenség a front elvonulása után történt. Jakab Ernő az óvóhelyül szolgáló pincéből hazatérőben lépett aknára. Két hét múlva követte Kovács Károlyt, halálának közvetlen oka: tüdőgyulladás. Hónapok múlva levonteként elhurcolt volt iskolatársa hasonló sebesülést túlélve, múltábal, de hazatér. Sebesülten került amerikai fogságba, majd hadikórházba, ahol, úgy látszik, nem volt hiányzó gyógyszer a penicillin...

*

Hazaérkezésünk: újabb trauma. Lakásunk zárva, apámat a szomszédban találjuk, náluk vészelte át a „front átvonulását”. Otthonunkba érve a látvány kétségbeejtő. Minden helyiség jéghideg, a szobában szétszórva ág- és ruhanemű, könyvek sokasága, a székek felborulva, a szekrények kifosztva, egy zsebkendő sem maradt bennük. Az egyik ágyban a dunyha csupa sár, Iván?, Szerjozsa?, Nyikita? – Isten tudja, hogy hívhatták – nyilván csizmástul feküdt bele. Sajnos, nemcsak a sarat, a tetveit is itt hagyta. A dunyhát, párnákat, lepedőt mindenesztől el kell égetni. Az Egerig vándorolt, urali(?), kaukázusi(?), kirgizisztáni(?) élősködők apámat is ellepték – a féregtelenítéssel anyám egy hétig küzd majd. Apám keserűséggel teli szavakkal meséli: drága, elegáns bőrkabátjától már az első „felszabadító” „megszabadította”. Ha ránk hallgat, s a befalazott pincébe tesszük egyéb értékeinkkel, élelmiszerekkel együtt, a zabrálás nem történt volna meg. Pedig első világháborús, háromszoros oroszországi hadifogolyként lehettek kapcsolatos tapasztalatai!

A másnapi látvány még horrorisztikusabb. Lakásunktól távolabb levő fűszerboltunk állapota a család teljes vagyonszerzését jelenti. A lakat lezelve, ajtaja tárva-nyitva, a polcok, a fiókok, ládák üresek, szem kockacukor, egy szál cipőfűző, egy szál gatyamadzag sem maradt. Üres a petróleumos hordó és

a tartály, a kocsikenőcsöt vashordóstól vitték el. Anyám a kétségbeeséstől az ájulás határán van, majd szinte hisztérikusan szidni kezdi a „tolvaj muszka bandát”. Tessék újramegadni az életet a „felszabadult” Magyarországon! Ma sem tudom, hogy tudott talpra állni teljes nyomorba taszított családjunk.

A bő egy éve még virágzó falu látványa is kétségbeejtő. A középületek, az érseki uradalom, a Hordógyár, a vasútállomás, az iskolaépület romokban vagy erősen megrongálva. A határban: a szántóterületen is, a legelőkön is aknaveszély, a lövészárkokban hátrahagyott lőszeresek, kézigránátok sokasága – még a temető sírdombjain is taposó aknák lapulnak a sírkeresztek mögött hervadt virág alá rejtve! A tél hidege, a sűrű köd, majd meg a hóesés csak fokozza mármár depresszióba hajló közérzetünket. Itt van mindjárt az új iskola! Felépült 1942-ben – háborús viszonyok között –, ma ablakai betörve, az ajtózárok megrongálva, a padok összevissza dobálva, a padlón több tanteremben is vérfoltok – az épület átmeneti kötözőhely volt. A katedra mögötti falról hiányzik a feszület. A tanítói szoba is feldúlva, berendezése (székek, asztal, szekrények) megrongálva. Mikor és hogyan lesz itt tanítás? A templom ablakai is mind betörve, a huzat, a hideg elviselhetetlen. Csodával határos, hogy nem jutott a maklári s a nagytályai Istenháza sorsára: azokat a németek, stratégiai okokból, felrobbantották. A kegytárgyakat a plébános úr s Szele bácsi, a sekrestyés időben elrejtették a plébánia zezugos pincéjében, s épen maradt az oltárkép s a templomi lobogók, az orgona sem sérült.

Miként az iskola, az új községháza is a háborús viszonyok között épült fel. A harcok okozta rombolást szerencsésen átvészelte. A jelenben viszont már elkezdődött diktatorikus birtokba vétele: a kommunista vezetésű Nemzetőrség tanyázik benne. Már sejlik: a „falu széle”, azaz a szociális struktúra labilis jellemű (egy esetben büntetett előéletű) tagjai máris átvették a hatalmat. Nem az egykori napszámosokra, uradalmi cselédekre, ölfavágókra, hordógyári munkásokra kell gondolnunk, néhány, korábban a katonai szolgálat elől bujkáló középkorú férfi s egy-két katonaszökevény piros-fehér-zöld, „nemzetőr” feliratú karszalagot húzott zakója ujjára, vállára golyós fegyvert vett, hogy „védje a falu rendjét és nyugalomát”. Hogy milyen hatékonysággal? Álljon itt egy tragikus epizód a negyvenötös esztendő végéről!

Egyik este zászlóaljnyi román katonaság szállta meg a falut. Visszavonulók voltak, néhány pihenőnapot kívántak tölteni lakott helyen. Elszállásolásuk a lakosság körében történt. Kivételesen fegyelmezett, a vendégjogot tisztelő társaság. Egyik este a szomszéd házban lakó négy-öt tiszt között vita támadt, amely tragédiával végződött. Egyikük fegyvert rántott, s lelőtte vitapartnerét. Tettét követően lóra ült az éppen „járőröző”, tétlenségből jelesre vizsgáló nemzetőrök szeme láttára elvágtatott.

A „nemzetőr parancsnok” a falu börtönviselt polgára, egyben az úgy ahogy összeverbuvált kommunista párt titkára is. Alakuló gyűlésükön talán tízen ha voltak. Él a faluban egy-két tizenkilences veterán is, ám ezek egyike sem lép be az „élcsapatba”. Május elseje közeledvén, a harcos munkásosztály e kisdéd

csapata mégis meg akarja mutatni: a faluban ők képviselik a proletariátust. Majálist szerveznek a Berva-völgyben, ahová a helyi rezesbanda kíséretével vonul fel a „felnémeti proletariátus”. A zenekar tagjai ugyan nem rokonszenveznek velük, mégis kötélnék állnak: megtanulják az Internacionálét és egy, vélhetően a Tanácsköztársaság idején egy református gyülekezeti ének dallamára írott dalt is: „Ó, mi szép s dicső lesz egykoron, // Pusztulnak a gyáva burzsujok. // Új élet támad a romokon, // Fel proletárok, fel.”

Az iskolában látott rombolás semmisségnek tűnik a falu további színtereire képest. A felrobbantott fő közlekedési útszakasz mellett jelentős kárt szenvedett a vasútállomás is. A négy sínpart, a váltókat, távíró berendezést szintén a németek robbantották fel, tették tönkre. Ezért 1946-ig Eger és Putnok között mind a személy-, mind a teherforgalom szünetel. A faipari üzem: a „Hordógyár” termelése is vegetálás, a késztermékek elszállítása a vasút lerombolása miatt teljesen leállt. A legnagyobb kár az érseki uradalmat érte. Az állatállomány a háború martaléka lett, az üresen álló istállókat, a sertésnevelőt, lóistállót, a kerékgyártó és a kovácsműhelyt, az erdőfőtanácsos magánlakását s az irodákat az anarchikus állapotoktól megrészegült, hirtelen lumpenizálódó „faluszéle” fosztotta ki. Vittek kocsikereket, félkész saroglyát, küllöt, lócsöt, lószerszámot, nyerget, jármot, mindenféle szerszámot: kovácsüllöt, harapófogókat, gyalut, fűrészst – mindent, ami mozdítható volt. A tehénistálló: a „fejőzet” tátong az ürességtől, a tiszta vérű állatállományt a németek hajtották el, a beltér berendezését: itatók, fejőgépek, a takarmányt szállító csillék garmadát vandálok tették használhatatlanná. Az uradalom teljes személyzete munkanélküli lett. Hová lettek a muskátlis ablakok, a fejősök fehér ruhája, a pasztörizáló tejesüveg állománya, a friss tej, vaj és más tejtermékek illata?! Hová lett a naponta a városba friss tejet szállító speciális uradalmi „tejeskocsi”? Mindaz, ami a létező modern gazdálkodás anyaga, eszköztára volt, s amely a háború pokla után a talpra állás lehetőségét jelenthette volna! Mára (a „felszabadulás” után közel nyolc évtizeddel) az egész majorságból a fejőzet épülete árválkodik a hajdani major közepén, a többi épületet földig rombolták – jóllehet, ezt már „a szocializmus építésének fejlettebb szakaszában”.

Itt is lezajlott a szovjetek vezényelte, a háború előtt annyira áhított és követelt földosztás. Mezőgazdaságilag művelhető szántóterület az érseki birtok falubeli részén csekély kiterjedésű. Minden „föld nélküli” család „házhelyet” kap. Területe 400 négyszögöl. Ennek jelentős része – főleg a Tárkányi út mentén – jó minőségű talaj, ám lévén egykor erősen lápos, mocsaras terület, az új tulajdonos nem győzi az újra és újra növekvő nádat és mezei zsurlót (bábaguzsaly) irtani. Aki a Cseszárka melletti lucernásból kapott „házhelyet”, a kavicsokkal kellett megküzdenie – az abrosznyi területet termővé sohasem tehette. A tulajdonlási dicsőség a többség számára rövid életűnek is bizonyult: 1950-ben, a bervai lőszergyári építkezések megindulásakor a terület nagy részét kisajátítják. Itt épül meg a majdani lőszergyárhoz vezető út és vasút. Akinek földterülete megmarad, előbb-utóbb – akarva, nem akarva – a téeszben találja magát.

Az érseki erdőbirtok államosítása után az erdészeti központ épülete ugyan külsőre mintha épen maradt volna, ám belterét tekintve korántsem. Urbánfy főtanácsost funkciójától természetesen megfosztották, a lakásból távoznia kellett. A 18. századi építmény az új erdészeti hivatal tulajdona, a lakrészt az újonnan kinevezett erdészetvezető foglalja el. Később tisztviselők lakják, mindaddig, mígnem az egykori érseki pincerendszer beomlik, az épület életveszélyessé válik. A pincéket stabilizálják ugyan, ám az üresen álló épület állaga tovább romlik. Mivel jó ideje lakatlan, vandálok szedik le az ajtókat, verik szét a szobákban a műemlék értékű cserépkályhákat, letépi a csillárokat, az ablakokat, padlókat elviszik tűzfának. Mindez már a szocializmus építésének évtizedeiben történik. Végül az épületet lebontják. Helyén épül fel az új plébánia, mivel a régiz az egyház a Bükki Nemzeti Park igazgatóságának engedte át.

*

Társadalmi változások. Nemcsak a materiális értékek pusztulnak, az intelligencia is, a falu népe is megszenvedti a „demokratikus átalakulást”, a „fordulat éve” utáni állapotokat még inkább. Élt ugyan egy illúzió, mely az egész országban is jelen volt: az új békeszerződés után jönnek az amerikaiak, a hatalombitorlók eltakarodnak, s „megváltozik a helyzet”, visszaáll a rend. 1946 kora tavasza azonban mást mutat. Falunkban, a Szarvaskői-út templom előtti szakaszán zárt rendben, mint egy katonai alakulat, civil ruhás csapat menetel. Vállukon csákány, lapát, ásó és más szerszámok. A hírhedt, egri várbeli internálótábor foglyai. Katonasapkát viselő, civil ruhás, fegyveres örök kísérik a menetoszlopot. Szarvaskőbe tartanak, a berobbantott alagutakat kell megtisztítaniuk. A menet élén, a balszárnyon Gaál Márton, az egykori tanyamester. Egy szemtelen kamaszgyerek odakiált: „Jobb-e most, tanyamester úr?” „Fogd be a pofád, taknyos!” – sziszegi fogait összeszorítva egy idős, falubeli parasztember, s leveszi kalapját a megalázottak előtt. Az internálótábort a szovjet parancsnokság jóváhagyásával néhány kétes egzisztencia szervezi meg (Danca János lakatos, ekkor már Eger kommunista rendőrkapitánya, Bóta Csima vándoriparos – állítólag mindketten illegális kommunisták a háború előtt). Az internáltak java része az „úri osztály” képviselője (Kriston Endre segédpüspök, Plósz István országgyűlési képviselő, dr. Kapor Elemér újságíró-lapszerkesztő, Palisca Mario középiskolai tanár, aztán a környező falvakból „kulákok”, „reakciók” stb.).

A falu főjegyzője s az erdőfőtanácsos – miként már említettük – Nyugatra menekült, visszatérésükre nem kerülhet sor. Az újonnan kinevezett főjegyző: Szakács Pál 1946-ig maradhat hivatalában, az országos B-listázás őt is érinti: elbocsáttatik. B-listázzák a községháza egy kistisztviselőjét, az örök naiv Szarka Lászlót is – érthetetlenül, hiszen egész életében beamter volt, körmölte az adóíveket meg más, képviselőtestületi, majd közellátási iratokat. Az újabb főjegyző, Bartha Béla a tanácsrendszer létrejöttéig maradhat, 1948 után ő is osztályidegen lesz. Szerencséjükre: elődje is, maga is kap tisztviselői állást az erdészethöz, illetve a még nem államosított műkögyárban.

A „fordulat éve” s az iskolák államosítása után Inczedy kántor-tanító urat válaszut elé állítják: vagy a kántorság, vagy a tanítói hivatás. Érthetően az utóbbi mellett dönt, a családot el kell tartani. A pedáns, nem politizáló, a tanítást szent dologként átélő, emberségről példát adó Maróthy tanító urat meghurcolják, hivatása teljesítésének utolsó éveiben is rendszeresen vegzálják – a nyugállományba vonulást megváltásként éli meg. Bársika kisasszony plébános nagybátyja miatt kényszerül távozni. Szele Mária (később Nagy Árpádné) és Klaisz Gyula viszont megtúrt tanerők. Az immár nyolcosztályos általános iskola belső világa természetesen már az „új idők” szellemiségét tükrözi. Szerencsére csak részben. A sors játéka: az iskolavezetésben: két, a faluból származó pedagógus kétféle szellemiséget képvisel. Németh András igazgatóhelyettes a szülőfaluja iránti elkötelezettséggel igyekszik a legjobb helyi tradíciókat követve végezni munkáját. Az igazgatónő – nevét mellőzzük –, az egykori napi gyónó, áldozó zárdista növendék, most a kommunista hatalom lelkes elkötelezettjeként irányítja a tanintézetet. S nem csak azt. A Rákosi-érában a falu középiskolás ifjúságát az általa indított marxista szemináriumon való részvételre kényszeríti. Jellemtelensége a rendszerváltás után jut a csúcsra. Az Angolkisasszonyok Egerben is visszakapják egykori zárdájuk és iskolájuk épületét s kápolnájukat. A kommunista hatalom e szakrális épületrészből s a kápolnából házasságkötő termet csinált. A rendszerváltást követően az apácarend restauráltatta és újraszenteltette. A felszentelés ünnepélyes alkalom volt, amelyen az államosítás előtt végzett és még élő tanítványok is megjelentek. Az ünnepi szentmisén gyónó és szentáldozó veterán növendékek között az első helyen kit láthattuk? A felnémeti „elvtársnőt”, akit a falu, a baloldal regnálása óta – a Kádár-korszak idején is – csak Szovjet Mari néven emlegetett.

*

1950-től a falu életében újabb gyötrelmes évek következnek. A hatalom a Bervavölgyben megkezdi a hadiüzem építését. Előbb kubikusok, kordélyosok lepik el a falut, ők az előzetes földmunkák oroszlánrészét végzik. Egy-egy brigád tagsága egyazon helységből való, főleg csongrádiak, hajdúnánásiak, a kordélyosok, részben, Lajosmizséről jönnek. A brigádtagok java része sohasem volt kubikos, legtöbbje faluja-városa középosztályának, módos iparosságának, kereskedőinek osztályideggé minősített tagja. Van közöttük nagykereskedő, katonatiszt, osztályidegennek nyilvánított egyetemi hallgató, kulák. A brigádvezetők egyike-másika persze a kommunista párt (akkor már MDP) tagja. Ahol két nyáron át vízfordóként magam is építem a szocializmust, a brigádvezető az MKP feliratú, vöröszászlós pártjelvényt viseli zakóján, testvéröccse nyakában viszont ezüstitláncon ott a feszület. Íme, egy „szocialista” kubikos brigád szociológiai spektruma 1950-ben!

Az építkezés következő fázisában már szakipari munka folyik, ide a segédmunkás brigádokat jobbra Budapestről vezényelik. A szociális összetétel itt is igencsak tarka. Nyilvános házakból szétzavart örömlányok, pesti vagányok,

volt malomtulajdonosok, katonatisztek, arisztokraták hordják a téglát a „Makszimenko gyorsfalazási módszer” és a sztahanovista mozgalom sikerességét bizonyítandó. Mások érettségizettek vagy felsőfokú diplomásokként vasbetont szerelnek. Harmadik nyáron – immár krampácsoló, majd festőként – már magam is a következő összetételű brigád tagja vagyok: dr. Borovszky Tasziló csendőrszázados, brigádvezető, egy K. (?) Sándor nevű helyi hóstyai „polgár”, egy folyton hazudozó, szerelmi ügyeit dicsekvően részletező, ötven év körüli cigány s mi ketten Inczedy Zolival diákok. A krampácsolás kemény fizikai munka: a vasúti sínek alapzatát képező kavicságy karbantartása. A festés kényelmesebb tevékenység: fehérre meszelt oszlopokra sablonnal fekete számok festése. A Tasziló-brigádnak jó híre van, jellemző, hogy Béres elvtárs, a politikai bizalmi (véltetően AVH-s tiszt civilbe öltözve) bennünket békén hagy, míg a kubikos brigádnak naponként röpgyűlést tart az imperialisták és a hazai reakció aknamunkájáról, az USA háborús politikájáról és természetesen az éberség fontosságáról.

Ez a sokféle népség jobbára falunkban kap szállást. Nincs ellenvetés: be kell fogadni őket. Szerencsés az a család, amelyhez építésvezető mérnököt, könyvelőt vagy bérszámfejtőt kvártélyoznak be. A kubikusok, kordélyosok jobbára nagyobb paraszt portákon (csűrben, üresen álló istállóban) s a plébánia kocsi-színjében kapnak helyet. Mondanom sem kell: a falu erkölcsisége ha nem is visszájára fordult, de megroppant. Két jó képességű (az egyik polgári iskolát végzett) fiatal a romlott lumpen közösségben teljesen elzüllik. Van férjes aszszony, aki az egyik építésvezető szeretője lesz. A kétes egzisztenciák barakkokban laknak – itt még nagyobb a „szabadság”. Jó néhány helybéli hajadon veszti el lányságát az alkalmi kapcsolatok burjánzása idején.

A háború előtti kiegyensúlyozott, tradicionális életvitelű parasztságot 1950-től itt is a szövetkezetesítés örülete gyötri. Földjét, igavonó állatait, földművelő eszközeit „be kell vinni a közösbé”, amely közösből aztán mindenkinek nagyjából ugyanannyi jut. A szakértelemmel, gazdasági ismeretekkel rendelkező, egykori ezüstkalászos gazdatanfolyamot végzett gazdák szakismereteikkel még jobban boldogultak, de az egykori napszámos, summás parasztember nem rendelkezett hasonló ismeretekkel, így sorsa most is az egykori napszámosé: „Most ezt csinálod, holnap meg azt, majd megmondom, hogyan.”

Személyes érintettség okán kell szólnom a falusi kiskerekelem „szocializálásáról”. Parasztot a téeszbe, kisiparost a KTSZ-be, falusi boltost a Földműves Szövetkezetbe! – íme a „fordulat éve” utáni Magyarország társadalomreformjának lózungjai. Kiskereskedelemmel csak mellékesen foglalkozó néhány földműves bolttulajdonos üzletét „idejében” felszámolta. A két zsidó kiskereskedő családotul a holokauszt áldozata lett, üzletük állami tulajdonba, illetve életben maradt rokonok tulajdonába került. Két bolt lett a szocializálás áldozata: a Hangya Szövetkezet csemegeüzlete és kocsmája s szüleim vegyeskereskedése. Az ipar-engedély, a boltberendezés, a meglévő árukészlet automatikusan a Földműves Szövetkezet tulajdona lett. Anyámnak szerencséje volt: meghagyták boltvezetőnek,

a Hangya szakképzett vezetőjét viszont elzavarták, a szocialista boltvezető az egykori kisbíró lett. Alkalmazottként mindkét boltban pénztáros is dolgozik. A szövetkezet Felügyelő Bizottsága döntése alapján anyám pénztárosa a falu egykori bikagondozójának és csordásának, ma a téesz párttitkárának hat elemit végzett lánya. Őt majd két további káderkötődésű „alkalmazott” váltja – iskolai végzettségük hasonló. Leltár! A teljes árukészlet felmérése. Az eredmény: hiány. Nem nagy, mint kiderül: az összeg a „leírható” szint alatt van. Anyám idegösszeroppanást kap, mint mondja: nem bírja elviselni, hogy tolvajnak tekintsék. Apám halála után egy évvel, e számára feldolgozhatatlan traumával nem tud megküzdeni, állását felmondja. Özvegyen, nyugdíj nélkül, betegségével küzdve nővérem családjában lel otthonra.

A falu szociális, kulturális, gazdasági szétzilálódása 1950–53 között tovább folytatódik. A szegényebb és a középparasztság felnövő generációja, a katonaköteles férfiak többen is, engednek a csábításnak: a tegnap még rendszeresen ministráló fiatal elvégzi a Kossuth Akadémiát, és elkötelezett kommunista katonatiszt lesz. Egy-két sorkatona az ÁVH-nál csinál karriert, van olyan is, akit a „pártmunka” emel magasba: egy hölgy (talán a hat elemit elvégezte?!), a városi pártbizottság oktatási korifeusa, a Marxista-Leninista Egyetem előadója lesz! Előadásai közröhejt fakasztóak. Clemanceau nevét következetesen betű szerint olvassa, s a hallgatóság köréből a megyei történelem szakfelügyelő közbevetésére – „talán Klemanszónak kéne ejteni” – az elvtársnő ekképp válaszol: „Úgy is lehet mondani.”

A régi falu sírját 1962-ben az Egerrel való egyesítés ássa meg. Azóta – mindmáig – se nem város, se nem falu. Félig urbanizálódott településrész. Van ugyan modern általános iskolája és gimnáziuma, az egykori községházán nyugdíjas klub működik, van gyógyszertár, van orvosi rendelő, van autóbusz-közlekedés (helyijarat), van cukrászda és népkönyvtár, de nincs többé igazi népi arcú falusi közösség, elhalt a népviselet, nincs helyben lakó plébános, nincs klasszikus hitoktatás – a hívek többsége Egerbe jár misét hallgatni. Pedig megvan minderre az igény, amit néhány nyugdíjas pedagógus s a nem is tósgyökeres, de felnémeti lokálpatriótává lett Jeles Teréz természetfestő szorgalmaz. Ám az a csodavilág-Felnémet, a gyermekkori – mindörökre odavan...